

НАРАТИВІСТИКА ФРАНКА АНКЕРСМІТА

У статті аналізується наратологічна концепція нідерландського філософа історії Франка Анкерсмита. Учений вважав, що наратив являє собою не проекцію минулого, а його інтерпретацію, яка виражається в наративній субстанції. Наративи також схожі на метафоричні висловлювання, оскільки виражають певну точку зору, з якої потрібно дивитися на реальність.

Ключові слова: наративістика, наративна субстанція, метафора

Вступ. Наративні студії XX–XXI століть включають у себе не лише наукову традицію, що веде свій початок від епохальної праці Володимира Проппа “Морфологія (чарівної) казки” (1928) [8], а й інші різновиди теоретичного осмислення розповідних текстів. Оригінальним зразком такого підходу до наративів є концепція Франка Анкерсмита, що була найбільш повно представлена у його дослідженні “Наративна логіка: семантичний аналіз мови істориків” (1983) [1]. Теоретик історії за покликанням, учений ставить і вирішує важливі й складні питання наративної онтології та епістемології. Мета цієї статті – висвітлити основні позиції наративістики Франка Анкерсмита.

Відправною точкою роздумів для ученого стала філософія мови, яка вивчала те, як слова співвідносяться зі світом. Продовжуючи кантівську епістемологічну традицію, ця філософія поставила питання про те, яким критеріям вживання повинна відповідати мова, щоб бути істинним повідомленням про те, про що вона повідомляє. Прихильниками цієї філософії були свого часу Рассел, Вітгенштейн, Тарський, Гудмен, Поппер, Куайн, Девідсон, Рорті та ін. Ця філософія породила логічний позитивізм, філософію буденної мови, прагматизм і всю філософію науки.

Однак, вважає Анкерсміт, філософії мови властива деяка вузькість проблематики, бо за великим рахунком ця філософія була філософією висловлювання або судження, незалежно від того, в якій сфері вживається мова: щоденному житті чи в науці. Тобто вона ніколи не зверталася до проблем тексту чи розповіді, до питання про те, як вони співвідносяться зі світом і яким критеріям повинні відповідати, щоб бути істинними повідомленнями про те, про що вони повідомляють.

Чому ж філософи досі не цікавилися розповідями? Причина, вважає автор, полягає у методологічній упередженості філософії XX ст. Ця упередженість полягає в тому, що складну проблему “зчеплення” мови і світу можна вирішити, тільки почавши з найпростіших випадків вживання мови. Тому істинне одичне висловлювання почали розглядати як найпростіший будівельний блок у будові людського знання про світ. Передбачалося, що тільки-но логічні проблеми будуть успішно вирішені, розповідь уже не поставить перед нами якихось складних чи цікавих проблем. Адже розповідь – це ряд одичних висловлювань про певний стан справ.

Однак Анкерсміт не погоджується з таким ходом думки, бо вважає, що питання про те, що таке наратив, неможливо звести до питання про істинне одичне висловлювання. Адже історичні розповіді є *репрезентаціями* минулого, тобто заміняють відсутнє минуле. Тому, щоб зрозуміти історичну розповідь і те, як вона співвідноситься з минулою реальністю, потрібно поставити питання про те, як репрезентація співвідноситься з тим, що вона репрезентує. Історичну розповідь можна зрозуміти лише в рамках логіки репрезентації. А саму логіку репрезентації неможливо зрозуміти лише на основі логіки істинного одичного висловлювання. Між ними є відмінності. В репрезентації є невизначеність, яка не має свого аналога у випадку істинного висловлювання.

Отже, предметом дослідження у Анкерсмита є дослідження відношень між репрезентацією і репрезентованим, а також те, чому одна історична репрезентація є кращою за іншу, виконану на ту саму тему. Щоб пояснити специфіку відношень між репрезентованим і репрезентацією, Анкерсміт вдається до поняття метафори. Адже історична розповідь є по суті метафоричною: вона говорить про минуле у світлі чогось іншого.

Звідси Анкерсміт виводить теорію наративного успіху, яка відповідає на питання, що робить одні наративи кращими за інші? Філософ стверджує, що історична розповідь належить до двох сфер: до сфери буквальної істини (оскільки складається з висловлювань, що описують

минуле) і до сфери метафори (якщо історичну розповідь розглядати як ціле). До того ж, міра цього успіху визначається тим, наскільки історикові вдалося досягти такого розуміння минулого, яке не можна звести до буквального розуміння наративу. У цьому сенсі найкращою історичною розповіддю є та, в якій передбачуване розуміння цілого виражене найчіткіше.

Анкерсміт веде мову про те, що історик, який використовує істинні висловлювання, щоб запропонувати стосовно минулого щось таке, що не підтримується самими цими висловлюваннями, ризикує запропонувати образ минулого, що не узгоджується з тим, яким було минуле: історичні дослідження не в змозі заперечити простий перелік істинних висловлювань, але можуть заперечити метафоричний, наративний вимір. Написання історії учений порівнює з творенням теорії, як про це говорив свого часу Карл Поппер: потрібно створювати найбільш неймовірні і найбільш неправдоподібні розповіді про минуле (за умови, що ця розповідь не повинна бути заперечена минулими і майбутніми історичними дослідженнями) [6].

Для кожного історика зрозуміло, що історіографія з'являється внаслідок наративної інтерпретації результатів історичних досліджень. Однак проблема самого механізму цієї інтерпретації до Анкерсміта цілковито залишалася поза увагою учених. Якщо поставити питання про те, що собою являє історичний наратив, то треба відкинути уявлення, що він є певною „картиною” або „образом” минулого”. Наратив є окремою сутністю, яка не відображає минулого, а пропонує певну “тезу про минуле”, яку Анкерсміт називає “наративною субстанцією”. Розповідь виявляє значну подібність до метафори. І в одному, і в другому випадку задається „точка зору”, з якої нам пропонують дивитися на реальність. Синтактично ж, переконаний Анкерсміт, наратив складається з одиничних констатуючих висловлювань про стан справ у минулому.

Треба мати на увазі, що історичний наратив виявляє спільні риси з науковою теорією. Він, власне, і є теорією історика, і з двох конкуруючих нарацій (що містять лише істинні висловлювання про минуле) завжди варто віддавати перевагу тій, яка є найбільш ризикованою. Тут простежується очевидна паралель з ідеєю Поппера про те, що варто завжди шукати наукову теорію з найбільшим ступенем фальсифікованості, оскільки чим більше висловлювання забороняє, тим більше воно повідомляє про світ досвіду.

Перед тим, як розпочати дослідження, Анкерсміт робить кілька важливих застережень. По-перше, обмежує свій аналіз лише письмовими текстами, а це значить, що такі, на думку багатьох сучасних наратологів, наративи, як історичні п'єси чи фільми, не будуть об'єктом розгляду. Головна причина такого обмеження полягає в тому, що ці тексти не мають наративної структури в готовому вигляді. Її можна надати цим тестам, переказавши їх. По-друге, наголошує, що діяльність історика зовсім не обмежується пошуком фактів. Адже встановлення фактів є лише попередньою стадією у вирішенні завдання, яке ставить перед собою історик. Бо для нього істинна проблема полягає в тому, як поєднати ці факти в послідовну історичну розповідь. А розповідь ця постає як певна інтерпретація минулого у світлі певної точки зору.

Фактуальна і фікційна розповідь. Зрозуміло, що у концепції Анкерсміта для літературознавця інтерес буде зосереджуватися на тих моментах, які відрізняють історичний наратив від літературного. Учений дає свою відповідь на це питання. Для розрізнення історичного роману і наративу Анкерсміт використовує запропоновану Шолесом і Келлогом [11] концепцію про два рівні істини, які можна виділити як в історичних романах, так і в наративах: більш низький рівень фактичних висловлювань про окремі події і ситуації та рівень загальних зауваг, які стосуються суті певного історичного періоду.

На рівні загальних зауваг подібність між історичним романом і наративом очевидна: в обох випадках ми маємо справу з узагальненим знанням про певний історичний період. Проте, вважає Анкерсміт, існує кілька відмінностей. Передусім, автор наративу займається створенням історичного знання, його накопиченням і здобуванням. У своєму викладі він пояснює і аргументує. Що ж стосується автора історичних романів, то він застосовує це узагальнене історичне знання до однієї чи кількох уявних історичних ситуацій. Друга відмінність стосується різних способів взаємозв'язку двох рівнів істини в наративі та історичному романі. В наративі перший рівень підготовлює другий: він надає свідчення і приклади для всебічної інтерпретації історичного періоду. В історичному романі навпаки. Автор історичного роману, якому відомі основні історичні факти, володіє „загальним” історичним знанням уже перед тим, як він починає втілювати це „загальне” знання у щось часткове та індивідуальне. Адже, на відміну від історичного роману, наратив не пишеться з якоїсь певної точки зору чи згідно з якоюсь певною інтерпретацією минулого, хоча певна інтерпретація чи „точка зору” у ньому пропонується.

Історики формулюють і обговорюють „точки зору, але, на відміну від авторів історичних романів, вони не починають з певних „точок зору” при описі минулого. „Точка зору” опиняється в центрі історичних дискусій: історики аргументують, не виходячи з певних „точок зору”, а на їхню користь. „Точки зору” – вважає Анкерсміт – це завжди висновки, але ніколи не аргументи.

Співвідношення речення і наративу. Анкерсмітові видається несправедливим, що сучасна філософія займається зазвичай словами, реченнями, висловлюваннями, майже цілковито нехтуючи вивченням сукупностей поодиноких висловлювань, тобто розповідей або наративів. Філософ наполягає, що наративи – це щось більше, ніж просте поєднання речень, навіть у тому випадку, коли йдеться про так звані глибинні структури наративу, які зазвичай виглядають як невеличкі розповіді, в яких опущені деталі та подробиці. Та ці наративи, що творять глибинні структури, не варто ототожнювати зі змістом наративу. Адже зміст наративу не можна пов’язати з якимось його реченням. А це означає, що для дослідження природи наративу не можна обмежитися лише дослідженнями на рівні речень.

Анкерсміт також переконаний, що наративи не можуть бути істинними чи неістинними. Вони можуть бути лише об’єктивними чи суб’єктивними. Філософ виходить з постулату про те, що наратив складається з висловлювань, які є або істинними або неправдивими, адже історик не знає справжнього стану справ у минулому. Він лише наводить докази на користь своєї версії минулого.

Сутність наративного ідеалізму. Філософ-нاراتивіст, що не ризикує відмовитися від концепції “істинності (неправдивості) наративу”, перебуває в полоні певної ідеї-фікс – ідеї висловлювання. Адже істинні висловлювання відповідають позамовній реальності так, як це визначається значенням і референцією висловлювання. Так само прихильник поняття “істинність (неправдивість) наративу” надіється, що між змістом наративу і зображеною у ньому історичною реальністю існує певного роду відповідність. Він розглядає наратив як певну картину минулого. Анкерсміт дотримується протилежної точки зору, яка полягає в тому, що минуле не має наративної структури. Непослідовність позиції наративного реалізму філософ демонструє на прикладі аналогії між машиною і кресленням цієї машини. Для наративного реаліста відношення між дійсним минулим і його наративним описом за своїм типом співпадає з відношенням між машиною і її кресленням. Якщо б це було так, то повинні були б існувати певні правила перекладу, за допомогою яких можна перекласти машину в креслення.

Приклад таких правил, здавалося б, запропонував Гейден Уайт [10]. Він стверджував, що минуле як таке не може бути зрозумілим: саме по собі минуле – це міради фактів, станів, подій, неоформлений хаос даних. Тому історик змушений перекладати “прозу” історичного минулого в наративну “поезію” історіографії. Чотири риторичних тропи: метафора, метонімія, синекдоха та іронія дозволяють здійснити цей переклад. Однак ці чотири тропи є, на думку Анкерсміта, не так правилами перекладу, як правилами, що визначають наративну структуру наративних описів минулого. Тобто знання про минуле стає можливим завдяки цим правилам.

Учений аргументовано доводить, що наратив не є проекцією історичного ландшафту чи певного історичного механізму, бо минуле лише конституюється в наративі. Структура наративу – це структура, яка надається або нав’язується минулому, вона не є результатом рефлексії над спорідненою структурою, об’єктивно присутньою в самому минулому. Уявлення про те, що існує певна історична дійсність, складний референт усіх наших розповідей про те, що дійсно відбулося, варто, на думку ученого, відкинути, оскільки у минулого як такого немає наративної структури, бо наративні структури з’являються лише в наративі.

Історик, вважає Анкерсміт, до певної міри схожий на модельєра, який бажає показати свої роботи. Модельєр використовує манекени або манекенниць, щоб продемонструвати достоїнства своїх робіт, тобто він використовує речі, які не є частинами самого одягу. Так само й історик використовує такі поняття, як “інтелектуальний рух”, “Ренесанс”, “соціальна група” чи “промислова революція” для того, щоб одягти минуле. Минуле постає за допомогою таких сутностей, які не складають частини самого минулого і навіть не відсилають до дійсних історичних явищ. Таку процедуру одягання минулого Анкерсміт називає наративним ідеалізмом і бачить своє завдання в тому, щоб виявити механізм, який дозволяє історикові дати наративну репрезентацію минулого. Філософ стверджує, що згідно з наративним ідеалізмом існує наративна логіка, що структурує наше знання про минуле, а згідно з наративним реалізмом, виключно “структура самого минулого” визначає структуру нашого наративного знання про минуле.

Поняття наративної субстанції. Анкерсміт постулює наявність в наративі, окрім

наративних суб'єктів і наративних предикатів, третьої складової наративу – наративних субстанцій. Специфіку наративних субстанцій філософ демонструє на різних прикладах. Приміром, на біографії Наполеона. Окремі висловлювання у цій біографії відсилають до історичного Наполеона, людини з плоті і крові, що жила в період з 1769 по 1821 роки. Однак, вважає Анкерсміт, кожне окреме висловлювання в наративі треба вважати таким, що робить свій внесок в “образ” чи “картину” життя і часу Наполеона, які його біограф бажає подати своїм читачам. Тому у цьому світлі кожне окреме висловлювання про Наполеона, узятє як ціле, в певному сенсі є властивістю такого “образу” Наполеона, а цю “картину” чи “образ”, отже, також можна було б вважати “наративним суб'єктом”. Однак Анкерсміт, що стоїть на позиції наративного ідеалізму і сприймає наратив як зв'язне і значиме ціле, наполягає, що все, що стверджується в наративі, розглядається як внесок в “образ” чи “картину” минулого, яке історик бажає нам подати. Адже без таких образів і картин наративне історіописання практично неможливе; воно є керівним принципом в побудові наративу, а також його змістом або когнітивним ядром, і без них наратив розпадається на багато розрізаних речень.

Дуже часто такі “образи” або “картини” минулого навіть одержують свої власні імена. Наприклад, терміни “Ренесанс”, “Просвітництво”, “європейський капіталізм початку Нового часу” або “занепад Церкви” насправді є іменами “образів” і “картин” минулого, запропонованих істориками, які намагалися впритул підійти до минулого, і завдання цих понять полягає радше в тому, щоб “розтлумачити факти”, аніж “відповідати фактам”. Наративні субстанції – це речі, а не поняття. Вони є первинними логічними сутностями в історіографічних описах минулого, висловлювання, що у них містяться, є не їхніми складовими частинами, а їхніми властивостями. Тому в наративі висловлювання виконують не єдину, а подвійну функцію: як висловлювання вони відсилають до минулого, а як компоненти наративу вони є властивостями “наративної субстанції”.

Філософ переконаний, що наративні субстанції не означають речей, які вони ідентифікують, чи їхніх аспектів в історичній реальності. Вони виконують чисто “роз'яснювальну” функцію; вони є лінгвістичними прийомом, допоміжними конструкціями, за допомогою яких історики стараються дати максимально ясну і узгоджену репрезентацію минулого. Адже часто факти згадуються не для того, щоб повідомити відповідну інформацію, а для того, щоб сформувати точку зору для сприймання реальності.

Анкерсміт вважає за необхідне зробити важливе розрізнення: відділити висловлювання, які є частиною наративної субстанції, від висловлювань, що виражають наші думки з приводу наративних субстанцій. А такі думки не можна вважати властивостями самих наративних субстанцій. Аналогічно до цього, думки інших людей про нас не належать до наших характерних ознак. Висловлювання, які належать до наративних субстанцій, не є ні істинними, ні неправдивими. Вони є аналітично істинними.

Наративні субстанції і метафора. Анкерсміт обговорює правила, яким підпорядковуються наративи. У пошуках цих правил дослідник пропонує розглянути дві точки зору. Першу з них він називає точкою зору читача (або письменника). Вона полягає в тому, що наратив – це сукупність висловлювань, які читають чи пишуть одне за іншим. У результаті, наші вимоги до наративу обмежуються переліком правил, як коректно пов'язувати між собою висловлювання (синтаксичним, семантичним, прагматичним чи будь-яким іншим способом). Згідно з іншою точкою зору, вся сукупність висловлювань у наративі є знаряддям створення певного “образу” чи “картини” минулого. Для ілюстрації Анкерсміт порівнює висловлювання з людськими діями. У першому випадку ми можемо дати наративне повідомлення, що складається з серії описів дій в хронологічному порядку. Проте ми також можемо дати вільний огляд дій, здійснених окремою людиною. Наприклад, ми могли б сказати, що багато політичних дій Рішельє були інспіровані бажанням добитись політичного об'єднання Франції. Нам варто розуміти, що це є інтерпретацією дій Рішельє і тому об'єднання Франції не обов'язково було його свідомим наміром. Перший підхід філософ називає лінійним (лінгвістичним), а другий всеохоплюючим (метафоричним). При лінгвістичному підході головна турбота спрямована на *осягнення* наративу, тобто творення зрозумілого тексту. Однак доступність для розуміння – це лише попередня вимога до тексту, щоб він був прийнятним і узгодженим наративом. Є багато типів зрозумілих текстів, висловлювання в яких поєднані згідно з мовними критеріями зрозумілості, але які, тим не менше, не заслуговують визначення наратив. Трактати з хімії, математичні доведення, рекомендації з проведення військових чи політичних акцій, статті кримінального кодексу – ось кілька прикладів таких текстів. Можна також, вважає Анкерсміт, виділити з будь-якого наративу кілька речень, які,

взяті як ціле, не будуть вважатися наративами, хоча будуть при цьому цілком зрозумілими і доволі інформативними. Висловлювання мають подвійну функцію в наративі: а) вони описують минуле і б) за допомогою цих висловлювань створюється “образ” чи “картина” минулого (певна наративна субстанція). Вимоги зрозумілості діють лише на рівні а), де описується історична реальність. Те, що складає характерну особливість наративів, тобто їхня здатність виражати “картину” чи “образ” минулого, виходить за рамки застосування лінгвістичного підходу, оскільки він ніколи не вимагає аналізу цілих наративів в їхній унікальній своєрідності. Тому унікальність наративу полягає не в предметі його розгляду, а в інтерпретації цього предмета. Унікальність наративу невіддільно пов’язана з самою його сутністю, тобто з його здатністю надавати інтерпретацію фрагмента минулого.

Таким чином, Анкерсміт доходить висновку, що немає таких правил, за якими можна було б творити наративи (історичні розповіді). Зате можна було б сформулювати правила оцінки відносних достоїнств окремих повних наративів. Однак треба мати на увазі, що ні предмет наративу, ні навіть “саме минуле” не могли б бути вищим арбітром при виборі найкращої наративної інтерпретації минулого. Всі наративи несумірні. Саме тому, що минуле не має свого власного обличчя, наративне відтворення якого підкорялося б правилам, Анкерсміт стверджує, що наратив є вказівкою на те, як варто уявляти собі історичну реальність. Оскільки наратив задає певне “бачення” минулого, він, по суті, функціонує як правила чи система правил, що встановлюють, як варто уявляти собі минуле.

Анкерсміт справедливо зазначає, що метафора – це не лише прикраса мови чи спроба поетично сказати те, що можна висловити також і буквальною мовою. Якщо б метафоричний вимір був усунутий з мови, наше уявлення про світ негайно розпалося б на незв’язні і важко опрацьовувані одиниці інформації. Метафора синтезує наші знання про світ. Тому наратив і метафора є не описами, а трактуваннями, які за своєю природою ніколи не можуть бути емпірично істинними чи неправдивими. Подібно до метафори, наратив одночасно описує реальність і індивідуалізує певну “точку зору”.

А тому надавати перевагу певному видові висловлювань про реальність не означає стверджувати щось про природу реальності. Способи бачення реальності не включаються в природу самої реальності. Точки зору не виражають, якою є реальність, а вказують на її аспекти, які варто враховувати чи виділяти для оптимального розуміння минулого. Висловлювання в наративі можна розглядати як засоби досягнення точки зору. Найбільш характерною властивістю наративу є його здатність індивідуалізувати “точку зору”. Завдання історика полягає в тому, щоб створювати подібні уявлення про минуле, а не переймати їх. Якщо історик задовольняється дослідженням в рамках гегелівської чи марксистської схеми, він, на думку Анкерсміта, схожий на письменника, який вважає, що хороший роман повинен містити максимальну кількість кліше чи заяложений фраз.

Оскільки в наративному ідеалізмі розрізняють рівень висловлювань про минуле і рівень наративних інтерпретацій минулого, Анкерсміт наполягає, що стратегія наративного ідеаліста робить наративи відкритими для перевірки. Адже наратив, який задовольнить наративного реаліста, навряд чи можна підтвердити чи фальсифікувати.

Висновки. Анкерсмітова наративістика утверджує, таким чином, три принципові тези. Згідно з першою, не існує правил перекладу, які дозволяють одержувати проекцію минулого на наративному рівні його історіографічної репрезентації; тому наратив не є “картиною” чи “образом” минулого. Друга теза полягає у тому, що наратив історика, узятий як ціле, пропонує нам певну інтерпретацію минулого, і ця інтерпретація виражається в наративній субстанції. І третя теза вказує на подібність між метафоричними висловлюваннями і наративами. І метафоричні висловлювання, і наративи визначають “точку зору”, з якої нам належить дивитися на реальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анкерсміт Ф. Нарративная логика. Семантический анализ языка историков / пер. с англ. О.Гавришиной, А.Олейникова. Под науч. Ред. Л.Б.Макеевой. – М.: Идея-Пресс, 2003. – 360 с.
2. Ауэрбах Э. Мимесис: Изображение действительности в западноевропейской литературе. - М., СПб.: Университетская книга, 2000. - 511 с.
3. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та прим. Ігоря Бурковського. - Київ: Юніверс, 2000. - 504 с.
4. Нові перспективи історіописання / ред. Пітера Берка; Пер. з англ. - К.: Ніка-Центр, 2004. - 392 с.

5. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? - К.: Видавничий дім "Кієво-Могилянська академія", 2005. - 152 с.
6. Поппер К. Логика и рост научного знания. Избранные работы / Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1993. - 604 с.
7. Про А. Двенадцать уроков по истории / пер. с фр. Ю.В.Ткаченко. - М.: РГГУ, 2000. - 336 с.
8. Пропп В. Морфология волшебной сказки. - М.: Лабиринт, 2003. - 144 с.
9. Рикер П. Время и рассказ. Конфигурации в вымышленном рассказе. - Т. 2. - М., С-Пб.: Университетская книга, 2000. - 224 с.
10. Уайт Х. Метаистория / пер. с англ. под ред. Е.Г.Трубиной и В.В.Харитонова. - Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2002. - 528 с.
11. Scholes R., Kellog R. The Nature of Narrative. - New York: Oxford University Press, 1966. - 325 p.

SUMMARY

The article analyses the narratological conception by Franc Ankersmit, the Dutch philosopher of history. The scholar considered that narrative is not a projection of the past but its interpretation, which is expressed in a narrative substance. Moreover narratives have much in common with metaphorical utterances since both express a definite perspective of reality

Keywords: narrativistics, narrative substance, metaphor.

Світлана ЛУЦАК

© 2009

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕГЛЯДУ КАТЕГОРІАЛЬНОГО СТАТУСУ ДОМІНАНТИ ЗА СИНЕРГЕТИЧНОЮ ПАРАДИГМОЮ

Сучасні глобалізаційні умови спричинилися до посилення наукової дискурсації. У царині літературознавства, за словами Р. Гром'яка, вона виявилася в актуалізації контекстуального підходу [4, 35]. Його характерними рисами стали: 1) «багатоголосе теоретичне звучання» і «внутрішня діалогічність» методологій [16, 49]; 2) інтерференція «історико-літературних, теоретико-естетичних, культурологічних зусиль» [5, 35]; 3) спроби вивчати словесність як «ментальну діяльність» із застосуванням «аналогії між мисленням, мозком і комп'ютером» [10, 181]; 4) зміна і збагачення наукових парадигм завдяки «міжлітературній рецепції» [5, 39]; 5) вивчення «рецептивно-комунікативних параметрів артистичної краси» через «функціонування текстів у мінливих спільнотах людей» [6, 188]; 6) долання «ізоляціонізму і герметичного розгляду літератури» [4, 32] при її онтологічному студіюванні – як сукупності текстів «матеріальної культури» [3, 268], оживленої у «літературній рецепції, міжкультурній взаємодії», «текстовій інтерференції (діалогості, інтертекстуальності й под.)» [2, 313].

У щойно процитованих твердженнях літературознавців, окрім акцентування семантики префікса «між- (inter-)»³³, особливо помітним є проблемне поле поняття «мислення». І це не випадково, бо значення не виникає само собою і без взаємодії (синергії)³⁴ уявлень, образів, слів, тобто досвіду в найширшому розумінні цього слова. Вельми промовистим у зазначеному контексті є міркування Платона, увиразнене М. Мамардашвілі в «Естетиці мислення». Грецький філософ, довідавшись про спробу Діонісія привласнити собі його ідеї про державу, зауважив: «у тому, як ви висловлюєтесь, чітко видно, що це пише людина, яка хоче показати себе мислителем і здобути славу, а не *пригадувати* (виділено М. Мамардашвілі. – С.Л.)» [див. 14, 26]. Отже, для виникнення думки потрібні когнітивні дії анамнезису, а також структурування і систематизації, бо, лише «вносячи порядок у потік своїх образів», людина спроможна народжувати судження [14, 140]. У цьому твердженні грузинського вченого істотними, звичайно, є ще й інші аспекти – суб'єктивності й динамізму, розтлумачені ним вельми ґрунтовно в онтологічному сенсі:

³³ Йдеться, очевидно, про підхід «поміж» дисциплінами (гуманітарними і, можливо, природничо-математичними), парадигмами, дискурсами, текстами, часовими проміжками, спільнотами з різними мовою, культурою, світоглядом і т.д.

³⁴ Гр. *synergetikos* – спільний, зорієнтований на співдію [12, 160].